

A MISKOLCI 10-ES HONVÉD MÚZEUM

GULYA ISTVÁN

Ha a Tízes honvéd utcáról, vagy a honvédszoborról kérdezik a Miskolcon élőket, a többség bizonyára tudja, hogy egy régi, miskolci parancsnokságú gyalogezredről van szó. A jobban informáltak azt is elmesélhetik az érdeklődőnek, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének ezrede kitüntette magát az első világháború csatáterein, esetleg még egy-két katonahistóriát is hallottak ott szolgált apjuktól, nagyapjuktól. Kevesen emlékezhetnek azonban arra a jelentős gyűjteményre, amit az ezred egykori katonái hoztak létre: a 10-es honvéd hadimúzeumra. E gazdag hadtörténeti kollekció az ezred háborús emlékeit és harcait mutatta be, miskolci létének másfél évtizede alatt erősítette a volt honvédek bajtársi összetartozását és a régióhoz való kötődését. Szoros szálak fűzték a Borsod-Miskolci Múzeumhoz: évekig a Papszeren lévő múzeumépület egyik emeleti terme adott otthont a 10-es honvédek kiállításának, szakmai felügyeletével pedig múzeumunk akkori vezetőjét, Leszih Andort bízták meg. E tanulmány, mely a 10-es honvéd múzeum rövid történetének, a miskolci múzeumügy egy méltatlanul elfeledett fejezetének feltárása, az egykori 10-es honvédek emléke előtt kíván tisztelni.

A 10-es honvéd gyalogezred az első világháborúban

A kiegészést követően az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében is megjelent a dualista berendezkedés. A haderő gerincét a közös csapatok alkották, melyeknek legénysége a Monarchia egész területéről toborzódott, vezényleti nyelve a német volt. A két állam ezenfelül honvédséget is fenntartott (Ausztriában Landwehr-nek nevezték), egyenruhájuk mellett a nemzeti vezényleti nyelv is megkülönböztette őket a közös hadsereg egységeitől. Magyarországon 1869-ben indult meg a honvédség felállítása, amelyet zászlóaljakra és dandárokba soroltak. Az általános hadkötelezettség bevezetésével az ország területét zászlóalj kiegészítő járásokra tagolták. Az 1868. évi 42. törvény rendelkezett a népfelkelés szervezetéről, ide az idősebb korosztályhoz tartozókat sorolták, akik önként vállalták a szolgálatot. Az országot ért támadás esetén hívhatták be a népfelkelőket kiegészítő szolgálatra (hadtáp, objektumok, raktárak őrzése, hátszói szolgálat stb.). Az 1890. évi 5. törvény rendelte el ezredek alakítását, melyek 3 zászlóaljból álltak 4–4 századdal. Minden ezredhez népfelkelő ezred is tartozott. 1912-től mind a rendes, mind a népfelkelő ezrednél felállították a pótzászlóalj-keretet, a pótzászlóalj feladata volt háború esetén az újoncok kiképzése.¹ Miskolcon 1869-től volt honvéd zászlóalj, az egri és a sátorlajújhelyi zászlóaljjal összevonva 1890-ben jött létre a 10. honvéd gyalogezred, kiegészítési területe Borsod, Heves és Zemplén vármegyékre terjedt ki. Bár Miskolcon volt másik csapattest is – a 65. közös gyalogezred – ennek legénysége zömében nem környékeliekből állt, így a város mindig is a „tízesekek” tekintette házi ezredének.

---

¹ Barcy Z.–Somogyi Gy., 1990. 31–48.. (továbbiakban Barcy 1990.)

1914 augusztusában a hadvezetőség általános mozgósítást rendelt el, kitért az első világháború, melyről ekkor még senki sem sejtette, hogy nem ér véget „mire a lomb lehull”. Tódultak az önkéntesek a zászlók alá, gyorsan feltöltötték a tábori ezredet, a népfelkelő ezredet és a tartalék menetezredet. Mindenki meglepetésére a népfelkelőket nem hátországi szolgálatba osztották be, hanem ezredüket elsőként szállították ki az orosz frontra, Galíciába. Őket követte augusztus közepén a tábori ezred, majd a súlyos harcok miatt a menetezredet is kiszállították.² 1914. augusztus 26-án esett át a 10. honvéd ezred a tűzkeresztségen Tarnawatkánál. A tapasztalatlan ezred nagy veszteségeket szenvedve vereséggel kezdte a háborút.³ Az orosz nyomás miatt a front nyugatra tolódott, az ezred állandó harcok közepette Krakkóig vonult vissza. 1914 novemberében nagy szerepet játszottak a 10-es honvédek a limanovai győzelem kivívásában, bár újra komoly veszteségeket szenvedtek. A 10. népfelkelő gyalogezred eközben a Przemysl körüli harcokban tüntette ki magát, majd a város körülzárása után az erőd védőseregét erősítette. Pótzászlóalját közben beolvasztották a tábori ezred pótzászlóaljába, így ösztöl ez látja el mindkét ezredet újoncokkal.⁴ Tél elején véget ér a mozgó háború, mindkét ellenfél beássa magát.

1915 tavaszán az orosz hadvezetőség Przemysl ostromára koncentrált. Március 22-én az erődváros megadta magát, a védősereggel együtt került fogságba a 10. népfelkelő gyalogezred is. Az ezredet nem szervezik újjá, az ezután felállított népfelkelő zászlóaljakat (melyek a rendes csapatoknál eleve gyengébb harcértékűek és felszerelésűek) más ezredékhez osztják be, vagy önállóan hadtápszolgálatot látnak el (pl. Szerbiában, Albániában). A menetezred időközben beolvadt a tábori ezredbe, így 1915 tavaszától már csak egyetlen 10. honvéd gyalogezred létezett. Május elején az ezred harcol a gorlicei áttörésnél, majd augusztus végéig folyamatosan nyomul előre Breszt-Litovszkig. 1915 őszétől újra állóháborút folytat a Strypa folyó mellett, állásaikat a Bruszilov-offenzíva idején átkarolás miatt hagyják el 1916 júniusában. Nyár végén a román betörés miatt átcsoportosítják az ezredet Erdélybe, ősszel kiszorítják a román csapatokat a Görvényi havasokból. A telet a Gyimesi-szoros védelmével töltik, majd 1917 márciusában végrehajtják az ezred legfényesebb haditettét, elfoglalják és megtartják a jól megerősített, stratégiai fontosságú Magyaros határhegységet. 1918 tavaszáig az Ojtozi-szoros védelmét látják el, ez klasszikus lövészárók-háború kisebb román támadásokkal.

1918 áprilisában Újvidék és Zombor környékére vezénylik az ezredet, ahol rendfenntartó szerepet töltenek be, főként az élelmiszerek rekvirálását felügyelik. Nyáron karhatalmi szolgálatra Budapestre szállítják a honvédeket. A negyedik háborús év megpróbáltatásai komoly elégedetlenséget szítottak a hátorszáiban, ezért a hadvezetőség kénytelen volt frontkatonákat alkalmazni a rend fenntartására. Augusztusban Dél-Tirolba kerül a 10-es honvéd ezred, az olasz frontra. Az osztrák hadsereg döntőnek szánt offenzívája kudarcba fulladt, az olaszok vették át a kezdeményezést. Az ezred több komoly támadást vert vissza az ősz folyamán a Piave folyó mentén.⁵ 1918 októberében forradalmak törtek ki, az Osztrák–Magyar Monarchia pár nap alatt összeomlott. A hadsereg felbomlott, a különböző nemzetiségű csapatok egymás ellen fordultak. az olaszok a helyzetet kihasználva nagy offenzívát indítottak és áttörték a védővonalakat. A 10-es honvédek is megkezdték a visszavonulást Trient (Trento) felé, ekkor kapták a hírt a fegyverszünet aláírásáról. A hegyek közt az olaszok a hátukba kerültek. Az 1. és a 3.

² *Sassy Cs.–Réti B.*, 1939. 6. (továbbiakban Emlékalbum 1939.)

³ Emlékalbum 1939. 52–57.

⁴ *Barcy* 1990. 49.

⁵ Emlékalbum 1939. 6–12.

zászlóalj megmaradt katonái kicsúsztak a gyűrűből, sok nélkülözés után, megalázva, rongyosan tértek haza. Az ezred parancsnoksága, a műszaki század, a 2. zászlóalj és az ezred teljes málhája az olasz bekerítés után fogságba került, a tisztek és a legénység csak 1919 őszén térhetett haza a hadifogolytáborból.⁶

A hadiözvegy- és árvaalap és az első gyűjtemény

A 10-es honvéd gyalogezred a háború első két évében komoly emberveszteséget szenvedett. Elsősorban fiatal és zömében nőtlen férfiak vonultak be az első korosztályokkal, azonban így is sok özvegy és árva maradt az elhunytak után. Székely Dezső főhadnagy, ezredélelmező tiszt kezdeményezésére gyűjtést rendeztek a hadiözvegyek és árvák javára. Az ezredben több művészi ambíciójú tiszt is szolgált: Sassy Csaba költeményeit, Kövér Gyula és Meilinger Dezső rajzait képes levelezőlapokon kiadták, ez jelentette az első bevételt. Kobek (Kádár) Béla ezredparancsnok támogatta a kezdeményezést, 1916. március 5-én szervezett formát öltött a 10-es honvéd hadiözvegy- és árvaalap. Bizottsága emléklapokat, levelezőlapokat, fotóalbumot, karikatúragyűjteményt,⁷ sapkajelvényeket, később hazafias dalok szövegeit és kottáit készíttetett. Kotuzowban mozit nyitottak, kuglizót és népligetet létesítettek, melyeknek bevételei szintén az alap vagyonát növelték. 1916 júliusában Sáfrány Géza alezredes vette át az ezred parancsnokságát, aki lelkesen vetette bele magát az alap gyarapításának munkájába.⁸ A parancsnok példája a legénységre is átragadt, a levelezőlapok, fotók jelentős részét ők vásárolták meg. A lövészárokból az állandó életveszély olyan közösséget kovácsolt a katonákból, ami a békeidők kaszárnyájában elképzelhetetlen lett volna. A 10-es honvéd gyalogezred a háború utolsó éveiben híres volt összetartozásáról és moráljáról, ennek kialakításában a folyamatos egymásrautaltság mellett nagy szerepe lehetett az árvaalap gyarapításáért végzett közös munkának.

1917. július 15-én jelent meg a *10-es Honvéd*, az ezred tábori újságjának első száma. Havonta két alkalommal jelent meg a háború végéig, az ezred életét kiválóan dokumentálta. Életre hívásának alapvető célja az árvaalap vagyonának növelése volt, melynek egyrészt az újság eladásából származó jövedelemmel, másrészt az alap hátországban való népszerűsítésével tett eleget. A lap fontos szerepet töltött be a hátország informálásában, bemutatta a katonák hőstetteit, mindennapjait (mindezt könnyed humorral), ezzel az ezred tagjainak összetartozását is erősítette. Az újságot Miskolcon, Egerben és Sátoraljaújhelyen árusították, de előfizetéseket is elfogadtak. 1918 nyarára a kiadóhivatal már állandó munkatársakkal dolgozott, akiket a pótzászlóaljhoz vezényeltek Miskolcra. A Széchenyi u. 4., majd októbertől a Széchenyi u. 32. alatt működött a kiadóhivatal, helyiségében valóságos 10-es honvéd bolt működött: az újságok mellett képes levelezőlapot, karikatúrát, verseskönyvet, kottát, sapkajelvényt is árusítottak, mindezek bevétele az árvaalapot gyarapította. Küldeményeket kézbesítettek a frontra és itt függesztették ki az ezredrel kapcsolatos legfrissebb híreket, a halottak, sebesültek jegyzékét. 1918 őszén már kb. 5000 előfizetője volt az ezred újságjának.⁹

⁶ 10-es Honvéd, 1925. november 8. Az ezred irattára, történetének legfontosabb forrása eltűnt. Az 1930-as években a magyar–olasz fegyverbarátság idején az Emlékalbum szerzői kerestették az olasz levéltárakban, de nem jártak eredménnyel. Az olaszok valószínűleg, mint számukra értéktelent a háború után megsemmisítették, de nem kizárt, hogy még ma is lappang valahol.

⁷ Kacagó lapok a komoly időkből, karikatúragyűjtemény (1915–1916.) Kövér Gyula rajzai.

⁸ Emlékalbum 1939. 194–195.

⁹ 10-es Honvéd, 1918. július 15. és 1918. november 1.; Emlékalbum 1939. 196.

Az oroszországi és erdélyi harcok során az ezred nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányolt. E trófeákat 1916-tól szisztematikusan kezdték gyűjteni a honvédek, mivel felmerült egy háborús emlékmúzeum alapításának gondolata. Az ötlet nem volt egyedülálló akkoriban, például a kassai premontrei gimnázium is tervbe vette hadiereklémúzeum létesítését, aminek gyarapításához a 10-es honvédektől is kértek tárgyakat.¹⁰ A katonák szerették volna bemutatni életüket, harcaikat és fegyvereiket, érzékeltetni, kézzel foghatóvá tenni a hátramaradtak számára a háborút. Hadikiállítást szerveztek, mely gerincét alkotta a „10-es Honvéd Hét” című rendezvénysorozatnak, ami 10 napon át hangversenyeket, irodalmi esteket, bálakat, színházi előadásokat jelentett egy-egy városban. A főszereplők természetesen az ezred képviselői voltak, akiket nagy szeretettel vettek körbe a hátrországban élők. A rendezvénysorozat teljes bevétele a hadiözvegyek és árvák támogatását szolgálta, az alap népszerűsítése érdekében a jelen lévő tisztek rendkívüli lelkesedéssel dolgoztak. 1917. december 15–25. között Miskolcon, 1918. február 9–23-ig Egerben, március 15–25-ig Gyöngyösön, április 26–május 6-ig Sátoraljaújhelyen rendeztek „10-es Honvéd Hetet”.¹¹

A rendezvénysorozat fő látványossága a hadi kiállítás volt. Ekkor még nem önálló gyűjtemény, az ezredparancsnok felhívására a háború első éveiben az ezredben szolgált katonák adták kölcsön emléktárgyaikat.¹² A kiállításon, mely mind a négy városban azonos volt, 126 db fegyver, lőszer, felszerelési tárgy (zömmel hadizsákmány); 407 db rajz és festmény; 511 db fotó szerepelt. A festmények, rajzok és fotók szemléltették a katonák mindennapjait, a látogatók számára bemutatták a fegyverek és felszerelések használatát.¹³ A tárlatokkal kapcsolatban a rendezőknek voltak rossz tapasztalatai is, az apróbb tárgyakat a „mügyűjtő, 10-es honvéd emlékekre vágyó közönség” hazavitte.¹⁴ A hadi kiállításnak és a hozzá kapcsolódó rendezvényeknek nagy sikerük volt minden helyszínen, sokan adakoztak az özvegyek és árvák javára. A lelkesedés a negyedik háborús év nehézségei ellenére nem csökkent, sorra rendezték a jótékony célú hangversenyeket, előadásokat Borsod, Heves és Zemplén megye városaiban, ezek zömét már nem a honvédek, hanem támogatóik szervezték. 1918 őszén, a háború végén majdnem félmillió korona volt a hadiözvegy és árvaalap vagyona. A hadi kiállítások anyaga a rendezvénysorozat után együtt maradt, szerettek volna a háború befejeztével ezredmúzeumot berendezni a gyűjteményből, erre azonban nem került sor. 1918 őszén Tápiószülyre szállították a múzeumot. A forradalmak okozta zavaros körülmények között anyagát széthordták, mivel a fegyverek működőképesek voltak, a harcokban valószínűleg felhasználták. A gyűjteményből csak a képtár maradt meg, ami a helyzet normalizálódása után a fővárosba került, az Országos Hadimúzeum (Hadtörténeti Múzeum) gondozásába.¹⁵

Az ezredhagyományok ápolása és a 10-es honvéd múzeum

A háborús vereséget követő zűrzavar, a Tanácsköztársaság, az ország megszállása, majd a trianoni béke okozta sokk nem kedvezett a volt 10-es honvédek szerveződésének. Sokan csak a nemzetközi helyzet rendeződése után térhettek haza a hadifogságból, Olaszországból 1919-ben, a Szovjetunióból zömében 1920–1922 között. A Miskolcon élő egykori tisztek alkalmanként összejártak feleleveníteni a háborús emlékeket és az

¹⁰ 10-es Honvéd, 1917. október 15.

¹¹ Emlékalbum 1939. 195.

¹² 10-es Honvéd, 1917. december 1.

¹³ A m. kir. 10. honvéd gyalogezred hadi kiállításának katalógusa. Miskolc. 1917.

¹⁴ 10-es Honvéd, 1918. augusztus 1.

¹⁵ 10-es Honvéd, 1923. május 19.

árvaalap is megmaradt, mint összekötő kapocs. A hivatásos tisztek jórészt az új hadseregben nyertek alkalmazást, a csapatszellem arra indította őket, hogy bajtársi találkozózt szervezzenek régi ezredük katonái számára. 1922. augusztus 27-én, az ezred első csatájának évfordulóján tartották Miskolcon az ezrednapot, melyen kb. 150–200 egykori tiszt és altiszt vett részt. Ezredgyűlésükön határozatot hoztak a 10-es honvédek világháborús történetének megírásáról, az elesettek emlékének megfelelő emlékművel való megörökítéséről és a muzeális gyűjtemény újbóli létrehozásáról. Az ezred hagyományainak megőrzése céljából évente ezrednapot tartanak Miskolcon valamelyik jelentős ütközetük napján. A hadiözvegy és árvaalap vagyona ekkor 682 000 korona, mely összeg három bankszámlán van elhelyezve. Az összegyűlt adományok mennyisége láttán az ezred határozatot hozott egy 10-es honvéd árvaház felépítéséről, melyhez Miskolc városa telket ígért. Az ezred tagjai közül is többen anyagi támogatásukról biztosították az árvaház ügyét.¹⁶

A következő években folytatódott az anyagiak gyűjtése az árvaház javára és az emléktárgyak gyűjtése a felállítandó múzeum számára. Az ezrednapokat is megtartották minden évben. Újjáéledt a „10-es Honvéd” újság, mely minden évben az ezrednapon jelent meg. Cikkei főként az előző évi ezrednap eseményeiről és az árvaalap helyzetéről számoltak be, de foglalkoztak az ezred történetével is. A magyar gazdaság helyzete azonban nem kedvezett az árvaalap ügyének. Az elszabaduló infláció elérte a mélypontot az alap vagyont, ilyen körülmények között a gyűjtések sem jártak olyan eredménnyel, mint a háború előtt. A segélyezettek száma is erősen csökkent ekkorra, a hadiözvegyek egy része újra férjhez ment, az árvák közül többen felnőttek, családot alapítottak. Az ezredgyűlés a fenti okok miatt elvetette az árvaház építésének tervét és a 10-es honvédek emlékének megfelelő megörökítése érdekében szervezett gyűjtést.¹⁷ Az ezred tagjainak döntését jelentősen befolyásolta, hogy többszöri kérelmezés ellenére sem kapta vissza a Miskolcon állomásozó (13.) gyalogezred a 10-es számot, tehát nem maradt a korábbi ezred hagyományainak szerves folytatása. Ez a vélemény idővel tévesnek bizonyult, mivel a 13. (később Görgey Artúrról elnevezett) gyalogezred saját identitásának, csapatszellem erősítésének érdekében felvállalta az elődjének és példaképének tekintett 10-es ezred hagyományainak ápolását.

A szoborállítás céljából folytatott gyűjtés eredményesnek bizonyult, a volt 10-es honvédek mellett vállalkozások, bankok és magánszemélyek is adakoztak. A 10-es honvédek iránti érdeklődés növekedését jelezte, hogy az egykori kiegészítési terület 180 települése is hozzájárult az emlékmű tervének megvalósításához. Hosszú szervezőmunka után az 1927. október 9-i ezrednap keretében leplezték le a 10-es honvéd szobrot, Vass Viktor szobrászművész alkotását.¹⁸ A bronzhonvédet az ezred egykori laktanyájával szemben állították fel. Az ezredgyűlés kérelmezte Miskolc város vezetésétől, hogy a 10-es honvédek nevét utca őrizze a városban. A város támogatta a javaslatot, a Serház utcát, ahol a volt 10-es laktanya is található, 10-es honvéd utcának nevezték el. 1928. május 6-án az ezrednap alkalmából a város nevében fekete gránit emléktáblát helyeztek el a laktanya falán, melynek szövege indokolta az utcanév megváltoztatását.¹⁹

Az emlékművek állítása mellett tovább folyt az árvaalap gyarapítása és a rászorulóknak gondozása. Az alap vagyont növelte az ezredmúzeum létrehozása is.

¹⁶ 10-es Honvéd, 1923. május 19.

¹⁷ 10-es Honvéd, 1925. november 8.

¹⁸ 10-es Honvéd, 1927. október 9. és 1928. május 6.

¹⁹ 10-es Honvéd, 1928. május 6.

1922-től folyamatosan gyűjtötték az ezred világháborús tevékenységével kapcsolatos tárgyakat. A lassan körvonalazódó elképzelések szerint a Borsod-Miskolci Múzeum épületének egyik terme adna otthont a 10-es honvéd gyalogezred emlékmúzeumának.²⁰ A Hadtörténeti Múzeum hajlandónak mutatkozott az első gyűjteményből fennmaradt képtár átadására megfelelő tárolási körülmények esetén. 163 grafika, 23 akvarell és 14 olajfestmény került a hadimúzeum birtokába.²¹ A szervezők lelkes munkájának eredményeképp 1929. május 5-én megnyílt a „Volt m. kir. 10-es honvéd és népfelkelő gyalogezred hadiözvegy és árvaalapjának hadimúzeuma”. A múzeum ekkor egyetlen helyiségben elfért a Borsod-Miskolci Múzeum papszeri épületének emeletén.²² Az 1917–18. évi kiállítás anyagához képest változást jelentett az olaszországi hadszíntér emlékeinek megjelenése, és egy terepasztal, amely a Breszt-Litovszk körüli csatát mutatta be. A fegyvereken, lőszeren, egyenruhákön, felszerelési tárgyakon kívül minden ellenséges haderő képviseltette magát pénzekkel, kitüntetésekkel, rölapokkal is. Míg az első gyűjtemény darabjait az ezredben 1914–17 között szolgálatot teljesített honvédek adták össze, a hadimúzeum kincsei zömmel az utolsó két évben szolgált katonáktól származhattak. A beszolgáltatók a múzeumnak ajándékozták tárgyaikat, a kiállításon feliratok jeleztek a gyűjtemény egyes darabjainak eredetét. Maga a múzeum a hadiözvegy és árvaalap birtokában volt, vagyonának kimutatásában becsült összegekkel szerepelt.²³ A Borsod-Miskolci Múzeum első kiállítási katalógusában így mutatják be a gyűjteményt:

„A miskolci 10-es honvédek háborús és békebeli emlékei. Kövér Gy. és Meilinger D. harctéri festményei, rajzai, fegyverek, felszerelési tárgyak, emlékek, stb. A tárgyakat itt is feliratos cédulák magyarázzák.”²⁴

Az első években a hadimúzeum csak időszakosan látogatható, általában az egyre nagyobb tömegeket vonzó ezrednapok idején. Gyűjteménye rohamosan gyarapszik, 1933-ra 1765 darabos a kollekció.²⁵ 1934-től Leszih Andor szakmai segítségével megindul a rendszeres és korszerű nyilvántartás, ekkor 1463 tételben 1905 db tárgyat őrzött a hadimúzeum.²⁶ Az 1930-as évek közepén a hadtörténeti gyűjtemény az árvaalap egyik legértékesebb vagyontárgya. Az alap javára befolyó adományok egy részét bankszámlán kamatoztatják, a többit ingatlanba fektetik (pl. telkeket vásárolnak Miskolc-Tapolcán, Hajdúszoboszlón). Az árvaalap 1937. évi alapszabálya már a megváltozott körülményeket tükrözi. Ekkor az alap vagyonának kamataiból már többségében hadiözvegyeket támogattak, az árvák szinte kivétel nélkül elérték a felnőttkort.²⁷ Az alap kezelőbizottságának tagjai díjazás nélkül látták el feladataikat. Az alapszabállyal egykorú lehet a kezelőbizottság tagjainak teendőit meghatározó datálatlan irat. leírása szerint a múzeum gondozását két személy látja el: a múzeumi előadó és a múzeumőr. A múzeumi előadó a negyedévi kezelőbizottsági értekezleten jelentést tesz a múzeum állapotáról, a múzeumőrrel együtt a gyűjteményt negyedévente leltár szerint ellenőrzi. A múzeumőr feladata a múzeum szakszerű rendezése, vezetése, a tárgyak gondozása, őrzése, vagyonleltár

²⁰ 10-es Honvéd, 1925. november 8.

²¹ 10-es Honvéd, 1928. május 6.

²² 10-es Honvéd, 1929. május 5. és 1930. május 4.

²³ HOM. HTD. 76. 1. 16. Kimutatás a volt m. kir. 10. honvéd és népfelkelő gyalogezred hadiözvegy és árvaalap és a múzeum anyagi helyzetéről. 1942.

²⁴ Vezető a Borsod-Miskolci Múzeumban. Miskolc. 1929.

²⁵ 10-es Honvéd, 1933. május 6.

²⁶ HOM. HTD 73. 891. 1. A 10-es honvéd múzeum leltárkönyve.

²⁷ HOM. HTD. 73. 646. 1. A volt m. kir. 10. honvéd és népfelkelő gyalogezred hadiözvegy és árvaalapjának alapszabályai. 1937.

vezetése és leltározás.²⁸ A Borsod-Miskolci Múzeumban töltött évek alatt valószínűleg Leszih Andor és munkatársai látták el az említett feladatokat. 1943-ban alkalmazza a kezelőbizottság Dudás András nyugalmazott 10-es honvéd őrmestert a múzeum gondnoki teendőinek ellátására, „ki a múzeumot rendben tartja, naponta ott van és a nagyon gyéren jelentkező látogatókat kalauzolja” – ő már fizetett alkalmazott.²⁹

Miskolc városa az alapítástól támogatta a 10-es honvéd múzeumot anyagilag és erkölcsileg egyaránt. A gyűjtemény gyarapodásával túlszűfoltta vált hadimúzeum számára felajánlotta a Zenepalota néhány helyiségét, ahová 1939-ben a múzeum át is költözött.³⁰ 1940–1942 között nem történt gyarapodás, a felszerelési tárgyak száma 274 db, a muzeális tárgyaké 2537 db. 1943. év végéig 19 tárggyal nő ugyan a múzeum gyűjteménye, de ez az utolsó gyarapodás.³¹ A 10-es honvéd múzeum számára a II. világháború éveit a stagnálás jellemzi. A 10-esek háborúja már több mint 20 éve befejeződött, a támogatandó hadiözvegyek és árvák száma megcsappant, az egykori ezred tagjai nyugdíjas korúak, vagy a háborúban harcolnak. Az aktív korúak frontszolgálatot látnak el, a háború nehézségei közepette képtelenek a 10-es hagyományokat ápolni. 1942 után már nem tartják meg a hagyományos ezrednapokat. Az árvaalap és a múzeum iránti érdeklődés egyre csökken. Az új háború újabb hadiözvegyeket és árvákat „teremtett”, róluk már nem a bajtársak gondoskodnak. Idéztük a kezelőbizottsági jegyzőkönyvből a múzeum gyér látogatottságát. A gyűjtemény gyarapodásának csekély mértéke ezt az érdektelenséget tükrözi, de az is lehet, hogy ekkorra egyszerűen elfogytak a múzeumba adható 10-es honvéd emlékek.³² 1944. január 1-től az árvaalap, mint hadigondozási alapítvány a Honvédelmi Minisztériumtól átkerült a miniszterelnök felügyelete alá, illetve az Országos Hadigondozó Hatóság ügykörébe.³³ A felügyeleti szerv változásánál komolyabb külső körülmények jelentkeztek 1944 tavaszán. A szövetséges légiő bombái már Magyarországot fenyegették, ezért a múzeum számára biztonságos tárolóhelyről kellett gondoskodni. Kapóra jött Subik Károly kanonok (1916–17 között a 10-es honvéd gyalogezred tábori lelkésze) felajánlása, miszerint az egri líceum pincéiben bombabiztos helyet tud szerezni a gyűjtemény számára. 1944. április végén faládákba csomagolva szállították el a múzeum anyagát Egerbe és elhelyezték a pinceraktárban.³⁴ A 10-es honvéd múzeum ekkor 1980 tételben 2690 tárgyat jelentett (a könyvtárral együtt).³⁵ A háború utolsó évét itt vészeli át a gyűjtemény.

A 10-es honvéd múzeum sorsa 1945 után

1944-ben Egerbe csak a muzeális értékeket szállították el, a tárolásra és kiállításra használt felszerelési tárgyak a Zenepalota helyiségeiben maradtak. 1945-ben a kórháznak használt épületből 11 megmaradt szekrényt és állványt átszállítottak megőrzésre a

---

²⁸ HOM. HTD. 73. 646. 1. Utasítás a volt m. kir. 10. honvéd és népfelkelő gyalogezred hadiözvegy és árvaalap kezelőbizottság tisztviselőinek teendőire nézve.

²⁹ HOM. HTD. 76. 1. 12. A 10-es honvéd hadiözvegy és árvaalap Kezelő Bizottság és ugyanezen alkalomra összehívott ezredgyűlés értekezletének jegyzőkönyve. 1943. november 20.

³⁰ 10-es Honvéd, 1939. május 21.

³¹ HOM. HTD. 76. 1. 16. A 10-es honvéd hadiözvegy és árvaalap 1940. évi elszámolása; Kimutatás a 10-es honvéd hadiözvegy és árvaalap anyagi helyzetéről 1942. és 1943.

³² „...a mi múzeumunknak se adnak már tárgyakat...” HOM. HTD. 76. 1. 13. Sáfrány Géza ny. altábornagy levele Mindszenty János vezérőrnagyhoz, 1944. február 1.

³³ HOM. HTD. 76. 1. 13. A m. kir. Honvédelmi Miniszter levele Sáfrány Géza altábornagyhoz, 1944. február 8.

³⁴ HOM. HTD. 76. 1. 5. Subik Károly kanonok és Sáfrány Géza ny. altábornagy levelezése, 1944.

³⁵ HOM. HTD. 73. 891. 1. A 10-es honvéd múzeum leltárkönyve.

Borsod-Miskolci Múzeumba.³⁶ A háborút követő létbizonytalanság és a közlekedés hiánya nem tette lehetővé a múzeum Miskolcra szállítását. A múzeum ügyeit intéző Sáfrány Géza ny. altábornagy ekkor már nagyon beteges, nehezen mozog. 1946-ban a Népjóléti Minisztérium állami kezelésbe kívánja vonni a hadiözvegy és árvaalap vagyonát, ami sok huzavonával jár. A múzeum Zenepalotában levő helyiségeit más célra használják fel, a Borsod-Miskolci Múzeum túlszűfolt, nem tudja a 10-es gyűjteményt befogadni. Elhelyezésére számba vették a színház és a miskolci laktanyák épületeit is.³⁷ Sorsa bizonytalan, helye nincs, a gyűjtemény tehát marad ahol van, a líceum pincéjében. Sáfrány altábornagy egy utolsó próbálkozással kísérletet tesz az árvaalap és a múzeum szétválasztására: javasolja a népjóléti miniszternek, hogy a múzeumot Miskolc városa kapja meg, mivel sokat tett a gyűjteményért és a 10-es honvédekért.³⁸ 1949. augusztus 19-én Fályi Béla őrnagy a Honvéd Múzeum (ma Hadtörténeti Múzeum) képviselőjében elszállítja Egerből a 10-es honvéd múzeum ládáit. Az érintetteket nem értesítették, Leszih Andor segítségével tudták meg, hogy a honvédelmi miniszter az összes volt katonai alakulat muzeális anyagát a Honvéd Múzeum rendelkezésére bocsátotta. A 10-es honvéd múzeum anyagát beletárolták a Honvéd Múzeum és Levéltár gyűjteményeibe. Az ötévi pincében való tárolás megviselte a tárgyakat, a ruhaneműk többségét penész borította.³⁹ Több éves kényszerű száműzetés után véget ért a 10-es honvéd múzeum története, tárgyai azonban nem kallódtak el, hanem az alapítók akaratának megfelelően megőrződnek az utókor számára.

IRODALOM

- HOM. HTD.= Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentáció
10-es Honvéd. A m. kir. miskolczi 10-ik honvéd gyalogezred tábori újságja. 1917–1942. évfolyamok.
Barcy Zoltán–Somogyi Győző
1990 Királyért és hazáért: a m. kir. honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918. Corvina. Bp.
A m. kir. 10. honvéd gyalogezred hadi kiállításának katalógusa. Miskolc. 1917.
Sassy Csaba–Réti Béla (szerk.)
1939 A volt m. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma. Miskolc
Vezető a Borsod-Miskolci Múzeumban. Miskolc, 1929.

---

³⁶ HOM. HTD. 73. 646. 1. Porcs Kálmán levele a M. Népjóléti Minisztériumhoz a hadiözvegy és árvaalap ügyében. 1945.

³⁷ HOM. HTD. 73. 646. 1. Leszih Andor és Sáfrány Géza ny. altábornagy levelezése, 1946–1948.

³⁸ HOM. HTD. 73. 646. 1. Sáfrány Géza ny. altábornagy levele a népjóléti miniszterhez, 1949. január 5.

³⁹ HOM. HTD. 73. 891. 1. Leszih Andor és Sáfrány Géza ny. altábornagy levelezése, Csillag Ferenc őrnagy levele Leszih Andorhoz, átvételi elismervény másolata a 10-es honvéd múzeum anyagáról, 1949.

DAS MUSEUM DER MISKOLCER 10-ER HONVEDEN

Das Infanterieregiment Nr. 10 der Honveden in Miskolc kämpfte in den Jahren des Ersten Weltkrieges in Galizien, in Siebenbürgen und in Italien. 1916 gründeten die Soldaten des Regiments zur Unterstützung der Familien ihrer verstorbenen Kameraden eine Witwen- und Waisenkasse. Neben dem Verkauf von Postkarten, Grafiken und weiteren zahlreichen Andenken wurden die Einkünfte der Kasse durch die Einnahmen der Lagerzeitung und anderer Initiativen des Regiments erhöht. 1917 organisierte man eine Kriegsausstellung um das Leben des Regiments vorzustellen, die zusammen mit anderen kulturellen Programmen einen großen Erfolg in Miskolc, Eger, Gyöngyös und Sátoraljaújhegy erzielte. In der Ausstellung konnten die Interessenten v.a. erbeutete Waffen und Ausrüstungen, sowie Gemälden und Zeichnungen der künstlerisch begabten Offiziere des Regiment sehen. In den dunklen Zeiten nach dem Krieg zerstreute sich diese bedeutende Sammlung, nur die Bildergalerie blieb erhalten.

Ab 1922 organisierten die einstigen Mitglieder des Regiments traditionsbewahrende Zusammenkünfte, sie errichteten ein Denkmal und erreichten, daß man in Miskolc eine Straße nach ihnen benannte. Die Kasse setzte die Unterstützung der Kriegswitwen und Waisen fort. Es kam auch der Gedanke, erneut eine kriegsgeschichtliche Sammlung für ein ständiges Regimentsmuseum zusammenzustellen. Nach langer Organisationsarbeit ist 1929 das Museum der 10-er Honveden eröffnet worden, das damals in einem einzigen Raum im Gebäude des Borsod-Miskolczer Museums Platz hatte. Die Sammlung war dem Material der früheren Kriegsausstellung ähnlich, sie stellte Gewähre, Uniformen und Ausrüstung der einander gegenüberstehenden Seiten, sowie die Kämpfe des Regiments durch Gegenstände, Grafiken, Gemälden und Photos vor. Das Ausstellungsmaterial des Museums nahm in den 30-er Jahren schön zu, doch während des Zweiten Weltkrieges verlangsamte sich seine Entwicklung. Das ausgestellte Material wurde 1944 vor der Bombardierung in Eger, im Keller des Lyceums sichergestellt. Nach dem Krieg blieb das Material noch Jahre lang dort, weil das Eigentumsrecht und die Unterbringung unsicher waren. 1949 ist die Sammlung in staatliches Eigentum übernommen worden und wird heute vom Museum und vom Archiv für Kriegsgeschichte betreut.

István Gulya